

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Скоморовської Наталії Богданівни
«Розвиток критичного мислення старшокласників на уроках української
літератури», що подана на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання
(українська література)

Дослідження критичного мислення тривалий час є предметом наукової рефлексії. Численні психолого-педагогічні, соціально-педагогічні розвідки переконливо доводять, що людині демократичного суспільства конче необхідне критичне мислення у ситуаціях осмислення прогнозів вибору, інтерпретації інформації, прийняття рішень та оцінки розмаїття точок зору. Однак у методичному ракурсі упровадження критичного мислення у сучасній школі не отримує уваги, йдеться, насамперед, про вітчизняну науку. Віддамо належне Н. Скоморовській за сміливість у виборі теми і реалізації задуму крізь призму процесів рефлексії особистості.

Недостатньо констатувати, що обрана проблематика є актуальною, вона відноситься до кола тих чутливих індикаторів, на які дражливо реагує суспільство. Ми спостерігаємо, як критичне мислення допомагає українським громадянам орієнтуватися в нашому мінливому світі, не бути пасивним ретранслятором стереотипів, об'єктом маніпуляції з боку ЗМІ. Не зайве нагадати, що критичність – атрибут особистості, яка активно пізнає сфери життя. Відповідно, розвиток критичного мислення старшокласників у освітньому процесі є доконечною умовою.

Викладені аргументи переконують у своєчасності та актуальності дисертації Наталії Богданівни Скоморовської. Оцінюючи найважливіші здобутки, вкажемо ті чинники, що мають вагому новизну.

По-перше, розглянуто мислення як філософську, психоаналітичну та педагогічну категорії.

По-друге, гармонійно застосовано доробки вітчизняних та зарубіжних учених (Дж. Д'юї, М. Ліпман, С. Метьюз, Д. Кластер, К. Поппер, Ч. Темпл, К. Мередіт, М. Махмутов, С. Терно, Я. Чапакта ін.)

По-третє, цінним у теоретичному та прикладному аспектах є аналіз новітніх концептуальних підходів до розвитку критичного мислення учнів.

По-четверте, заслуговує на увагу парадигма розвитку критичного мислення школярів, новаторство у системі уроків української літератури. Матеріали, що є результатом власного досвіду авторки, оптимально зумовлюють гнучкість інтелекту учнів старших класів.

Уважаємо, що елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації Н. Скоморовської дає підстави стверджувати, що її підхід має міцні підвалини. Широку емпіричну базу склали дослідження у руслі наукової теми кафедри української літератури Інституту філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Варто виділити структурованість підрозділів, якісне оформлення наукового апарату роботи. Обґрунтована дисертанткою концепція базується на використанні загальнонаукових методів: аналізу філософської, літературознавчої, психолого-педагогічної й науково-методичної літератури (для визначення теоретичних основ дослідження), анкетування студентів-випускників, учителів-практиків із відповідним стажем та старшокласників (для теоретичної інтерпретації та механізму втілення методики). З метою всебічної перевірки вірогідності припущення вибудовано експериментальну модель розвитку критичного мислення старшокласників.

У вступі чітко обґрунтовано актуальність проблеми, коректно сформульовано мету, яка корелює з темою, конкретизується у завданнях, задекларовано об'єкт і предмет роботи, раціонально окреслено систему дослідницьких методів.

У першому розділі дисертаційної роботи – «Наукові засади розвитку критичного мислення учнів на уроках української літератури» – глибоко проаналізувавши поняття «критичне мислення», авторка подала його різноманітні тлумачення у вітчизняній та зарубіжній філософії, психології та педагогіці. Загалом же аналіз ведеться в такий спосіб, що дає змогу легко зорієнтуватися в перевагах і обмеженнях цілого спектру домінантних теорій щодо особливостей розвитку критичного мислення. На нашу думку, цінним є авторський пошук і в його контексті визначення критичного мислення як мислення індивідуального та соціального. Далі – сконцентровано увагу на генезі розвитку проблеми у методичній науці.

Н. Скоморовська окреслила, з чим ми погоджуємося, дискурсивну природу категорії «критичне мислення» та довела, що розвиток цього типу мислення – це формування умінь, що впливають на характер розумової діяльності людини:

- уміння ставити запитання високого рівня, знаходити нові підходи до їх з'ясування, вирішувати завдання, змінюючи, за необхідності, спосіб розв'язання;
- уміння оцінювати події, твердження, вчинки, факти, робити свідомий вибір, аргументувати, формулювати запитання;
- уміння аргументовано висловлювати думки, контролювати правильність власних суджень, порівнювати з судженнями опонентів, не піддаватися впливу чужих думок без їх належного аналізу, долати стереотипи, переглядати за потреби власну точку зору;
- уміння приймати оптимальні рішення, бачити труднощі, що виникають у реальному світі, шукати шляхи їх раціонального вирішення, використовуючи сучасні технології.

У другому розділі роботи – «Теоретичні основи розвитку критичного мислення старшокласників на уроках української літератури» – дисертантка вдало обґрунтувала експериментальне навчання. Відповідно до мети проаналізовано стан проблеми, чинну програму з української літератури,

підручники. Логічним є звернення до періодичних видань. Окремий підрозділ другого розділу відведений навчальним та методичним посібникам. Наталія Богданівна доклала чимало зусиль для багаторівневого аналізу проблеми. Виходячи з обраної методології, Н.Скоморовська визначила рівні розвитку критичного мислення. На констатувальному етапі науковець слушно доходить висновку, що рівень розвитку критичного мислення старшокласників не є достатнім унаслідок як об'єктивних, так і суб'єктивних причин.

Третій розділ дисертації – «Методика розвитку критичного мислення старшокласників на уроках української літератури» – є емпірично спрямованим. Переконаливою доказовістю, до якої залучено комплекс авторських прийомів необхідних для вироблення ключових вмінь та навичок, автор викликає довіру до його основних положень. Тут детально представлено належно вивірені види навчальної діяльності стосовно позитивної мотивації учнів, педагогічні впливи, які стимулюють потреби у самоствердженні і самовираженні, в інтелектуальній праці.

Н.Скоморовська змодельовала урок як структурну єдність: змістову, практичну, контрольну, а відтак охарактеризувала збалансовану систему формування життєвих компетентностей школярів. Помітно, що автору імпонує технологія творчої співпраці «вчитель-учень», яка гарантує обстоювання власної думки учня на основі аналізу та синтезу.

Алгоритм перевірки ефективності методики умовно охопив три етапи. Одразу зазначимо, дослідно-експериментальної база обширна, тому не ставимо під сумнів кількісні та якісні показники. Експериментально встановлено: мислення високого рівня посідає чільне місце в структурі особистості. Воно дає зростання пізнавального інтересу старшокласників, сприяє неупередженій думці, навчає правильно сприймати конструктивну критику, долає психологічні бар'єри. Критичне мислення у шкільному віці – це шлях до соціалізації, самопізнання, адекватної самооцінки, активної життєвої позиції.

Упроваджувалися результати дослідження у Івано-Франківській, Закарпатській, Чернівецькій та Миколаївській областях. У роботі конкретизується, які з проектів реалізовані у гімназії, загальноосвітніх школах та навчально-виховних комплексах.

Завершується робота розгорнутими висновками, що впливають зі змісту. Матеріали, подані в додатках, слугують віддзеркаленням реалізованих напрацювань, сприяють глибині сприймання тексту дисертації.

Проаналізувавши основну частину дисертації, підсумуємо: мети роботи досягнуто, дослідження є цільним і завершеним.

Вочевидь, результати дисертації характеризуються істотною практичною значущістю. Вони можуть бути впроваджені:

- для подальшого теоретичного й емпіричного дослідження проблеми в умовах інформаційного суспільства;
- у навчальному процесі вищих навчальних закладів;
- у напрямі післядипломної освіти.

Здобутки Наталії Богданівни Скоморовської оприлюднено у дев'ятнадцяти науково-методичних виданнях, ця кількість, безперечно, достатня. Сукупність отриманих положень апробовано на «Міжнародному фестивалі педагогічних інновацій». Спрямованість семинауково-практичних конференцій, характер статей, навчально-методичний посібник «Читати, мислити, з'ясовувати: оптимальні шляхи розвитку критичного мислення старшокласників на уроках української літератури» вповні відображають науковий пошук, а якість одноосібних публікацій, їх обсяг репрезентують висновки кандидатського дослідження.

Ознайомлення з текстом автореферату дає сенс стверджувати, що він зроблений назагал фахово, за структурою та змістом повністю відповідає вимогам, що їх ставить МОН України. Наголосимо, що зміст автореферату та основні положення дисертації є ідентичними.

Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, зазначимо: Наталія Богданівна, за нашим враженням, любить свою тему. Чітко розставлені

акценти дають вчителів підказки для ціннісно-сміслового ставлення до розвитку мислення високого рівня і новаторських ідей. Учена усвідомлює відносність відкритих істин і запрошує до дискусії, співпраці й пошуків. Однак, робота значно виграє, коли авторка у майбутніх наукових студіях доповнить настанови, що пов'язані з інструментами активізації критичного мислення старшокласників у компаративному вимірі. Бажано на основі дисертаційного набутку опублікувати монографію, де глибше висвітляться міжпредметні зв'язки, увага зосередиться на ракурсі взаємодії уроків української літератури та історії. Сподіваємось, розмисли вкотре підтвердять у перспективі практичну значущість дисертації.

До побажань додамо таке: намагатися уникати плеоназму «дисертаційне дослідження», позаяк дисертація і є «дослідження» (запозичене з французької мови).

Зроблене побажання аж ніяк не впливає на загальну позитивну оцінку виконаної роботи. Дисертація виконана вперше, це самостійно підготовлена кваліфікаційна праця, де висвітлено ключові результати, що вирішують вагому наукову проблему.

Загалом, робота на тему: «Розвиток критичного мислення старшокласників на уроках української літератури» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13. 00.02 – теорія і методика навчання (українська література).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки

Криворізького державного педагогічного університету

